Tunus Devrimi ve Nahda Hareketi: Anılar ve Belgelerle Bir İslami Hareketin Anatomisi

Fatih AKYÜZ*

Ahmet Gökçen, 2020, *Tunus Nahda Hareketi: Anılar ve Belgelerle Bir İslami Hareketin Anatomisi*, Maarif Mektepleri Yayınları, s. 270, Ankara – ISBN: 978-605-0667-90-5

Tunus; kendine özgü tarihi, toplumsal yapısı ve yönetim şekliyle Kuzey Afrika ülkeleri arasında öne çıkan ülkelerden biridir. Yaklaşık yetmiş beş yıl Fransız sömürgesi olarak idare edilen Tunus, 1956 yılında bağımsızlığını kazanmıştır. Ülkenin resmi dili Arapça olmasına rağmen uzun yıllar Fransa sömürgesi olmasından kaynaklı olarak görsel ve basılı yayınlarda, akademik mecralarda veya kamusal alanlarda Fransızca da konuşulmaktadır. Tunus nüfusunun büyük bir çoğunluğunu Müslümanlar oluşturmaktadır. Homojen bir demografiye sahip olmasına rağmen Tunus, siyasi anlamda çalkantılı dönemlere tanıklık etmiştir. Özellikle 20. yüzyılın başlarından itibaren Fransız sömürgeciliğine son verme ve bağımsızlık girişimleri hız kazanmıştır. Bu bağlamda bağımsızlık adına Tunus'ta ortaya çıkan ilk hareket Özgür Anayasa Partisi olmuştur. Fakat bu partinin ömrü kısa olmuştur. Fransa tarafından liderlerinin sürgün edilmesiyle parti faaliyetleri de durmuştur. 1930'lu yıllarda ise Habib Burgiba önderliğinde yeni bir bağımsızlık hareketi başlatılmıştır. Burgiba, Fransa tarafından yoğun baskı ve tutuklamalara maruz kalmasına rağmen mücadelesinden vazgeçmeyerek 1956 yılında Tunus'un bağımsızlığını kazanmasına vesile olmuştur.

25 Mart 1956, Tunus için bir milattır. Bağımsızlığını kazanan ülke seçimlere gitmiş ve seçim sonucunda Habib Burgiba, bağımsız

* Arş. Gör., Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, f.akyuz@alparslan.edu.tr, ORC ID: 0000-0002-4467-3042

Tunus'un ilk cumhurbaşkanı seçilmiştir. Kendisi Sorbonne'de hukuk eğitimi almıştır. Bu minvalde iyi bir tahsile sahip olan Burgiba, eğitimi ve kişisel tecrübesiyle ülkenin sorunlarına çözüm bulma umuduyla derhal işe koyulmuştur. Burgiba, göreve başladığında Tunus nüfusunun yüzde doksanı kırsalda hayatını ikame ediyordu. Onun da ilk amacı kırsal nüfusu azaltacak ekonomik bir sistem geliştirmekti. Göreve başladıktan sonraki ilk dört yıl karma ekonomi sistemini benimsemiş, daha sonrasında altmışlı yılların sonlarından itibaren sosyalist ekonomik sisteme geçiş yapmıştır. Sosyalist dönem Burgiba adına başarısız geçmiştir denilebilir. Ekonomik sistem denemelerinde başarısız olan Burgiba'nın bir sonraki gayesi toplumu ve kurumları modern dünyanın gerekliliklerine göre dönüştürmekti.

Kendisine Mustafa Kemal Atatürk'ü örnek alan Burgiba, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecine benzer şekilde kurumları ve toplumu sekülerleştirmeye başlamıştır. Zaman içerisinde despotik tavrı daha da katılaşan Burgiba, 1974 yılında çıkarmış olduğu bir kanunla kendisini ölene kadar Tunus'un cumhurbaşkanı olarak ilan etmiştir (2020: 39). Burgiba diktatör bir lider olarak hayatına devam ederken ülkede işler kötüye gitmeye başlamıştır. İşsizlik oranları yükselmiş, ekmek fiyatlarına yapılan zamlar halkı bezdirmiştir. Halk, ekmek fiyatlarına yapılan zam nedeniyle ayaklanmıştır. Ekmek isyanı sonucunda meydana gelen ayaklanma ve protestolar yüzlerce insanın ölmesine neden olmuştur. Yaşanan talihsiz olaylar muhalefeti ve Burgiba'nın tahtında gözü olanları harekete geçirmiştir. İki adet taht adayı bulunmaktaydı: birincisi 1970'li yıllardan beri kitlesini her geçen gün arttıran İslamcılar'dı. İkinci varis ise ulusal güvenlik biriminin başında olan ve daha sonrasında başbakanlık koltuğuna geçen asker kökenli Bin Ali'ydi. Harekete geçen ilk kişi Burgiba'nın kader ortağı Zeynel Abidin Bin Ali'ydi. Bin Ali, 1987 yılında Burgiba'nın 21 yıl süren başkanlığına son verdi. Bin Ali, Burgiba'nın sağlık sorunlarını gerekçe göstererek doktor raporuyla onu tahttan indirdi. Bin Ali'nin Burgiba'yı tahttan indirmesi Beyaz Devrim olarak anılmışsa da zaman bizlere Bin Ali'nin Burgiba'dan çok da farklı olmadığını ve aslında yeni veya Beyaz olarak adlandırılacak bir sürecin ya da dönemin yaşanmadığını gösterdi.

Burgiba'dan sonra başa geçen Bin Ali'nin ilk vaadi, Burgiba dönemindeki baskıcı politikaların biteceğiydi. Bu anlamda ilk amacı İslamcılara iyi gözükmekti. Bu doğrultuda da icraatları İslamcıların gönlünü alacak tarzdaydı: Ezanı serbest bırakması, tutuklu olanları tahliye etmesi, Tunus'un entelektüel yetiştirme açısından önemli simgelerinde biri olan Zeytune Cami'nin ismine yeniden kavuşması başlıca icraatlarını oluşturmaktaydı. Ancak bu açılımcı politikalar çok uzun

sürmedi. Başa geçtikten iki yıl sonra tekrardan İslamcıları tutuklamaya ve üyelerini sürgüne göndermeye başladı. Ayrıca Nahda Partisi de dine dayalı bir parti olduğu gerekçesiyle kapatıldı.

Yirmi üç yıl görevde kalan Bin Ali, başa geçtiğinde vaat ettiği demokratik anlayışı, özgürlüğü yerine getirememiştir. Ülkenin önemli finansal kaynaklarını kendisi ve ailesinin çıkarları yönünde kullanmıştır. Tüm bunların yanında işsizliğin artması ve ekonominin oldukça kötüye gitmesi 2011 Yasemin Devrimi'ne zemin hazırlamıştır. Nitekim devrim ateşini yakan da seyyar satıcı bir genç olan Muhammed Boazizi'dir. Boazizi, Tunus'un ortasında bulunan fakat kenarda kalmış bir şehri olan Sidi Bou Zeyd'de belediye ekiplerinin tablasını yakması sonucu o da kendini ateşe vermiştir. Boazizi'nin yaktığı ateş bugün bizim Arap Baharı olarak ele aldığımız ve Arap coğrafyasında cereyan edecek birçok devrimin ilk kıvılcımı olmuştur.

Tunus, Arap Baharı'nın en istikrarlı ülkesi olarak öne çıkmaktadır. Tunus halkını isyana sürükleyen sebepler geçmişinde saklıdır. Yolsuzluk, işsizlik, otoriter yönetim, zengin ile fakir arasında ortaya çıkan uçurum, liderlerin bütün ekonomik gelirleri kendileri ve aileleri arasında paylaştırması Tunus'u devrime götüren sebepler olarak ifade edilebilir. Burada ilginç hadiselerden biri tüm bu sebeplerin yanında devrimin halk eliyle gerçekleşmiş olmasıdır. Kendi tecrübemizden de yola çıkıldığında darbelerin veya devrimlerin genel itibariyle asker eliyle gerçekleştiğini görürüz. Ancak burada alışık olmadığımız şekilde doğrudan halktan gelen bir talep söz konusu. Bunda en büyük pay Tunus'ta yerleşik ve etkin bir asker kültürünün olmamasına aittir. Ayrıca toplumun geneline bakıldığında homojen bir yapı arz etmesi ile beraber dinsel, kültürel farklılıkların azlığı halkın ortak bir noktada buluşmasında kolaylık sağlamıştır.

Devrimden sonra iktidara gelen parti Nahda Hareketi olmuştur. Nahda, 2011'de yapılan parlamento seçiminde meclisteki 219 sandalyenin 89'unu kazanmıştır. Ancak bu bir anda oluşan başarı değildi. Arkasında nice bedeller ödenerek elde edilen bir zaferdi. Yani partinin kadim bir geçmişe sahip olması ve Tunus için bedel ödemiş olması önemli bir kriterdi. Partinin kadim geçmişine bakıldığında bugünkü bilinen Nahda ismini 1988 yılında almıştır. Fakat İlk olarak 1981 yılında İtticah-ı İslam olarak bir parti hüviyeti kazanan Nahda, asıl itibarı da bu süreçten sonra gördü. Parti kurulduktan sonra hem Burgiba hem de Bin Ali döneminde birçok kapatılma ve üyelerinin tutuklanmasıyla karşı karşıya kaldı. Çünkü Burgiba ve Bin Ali karşılarında güçlü bir İslamcı hareket görmek istemiyorlardı. Güçlü bir İslamcı hareket, onlar için tehdit oluşturuyordu. İdam cezaları ve sürgünlere rağmen

parti her geçen gün kitlesini arttırdı. Cezalar ve sürgünler hareketin faaliyetlerini gizli bir şekilde sürdürmesine neden olmuştu. Buna rağmen devrimden hemen sonra partiyi birinci parti konumuna getiren temel unsur; demokratik araçlarla beraber, sakin ve tedrici bir yol ile amel etmesiydi (142). Burada en önemli stratejilerden biri de genişleme ve yayılma politikalarında okul ve camilerin etkin olarak kullanılması göze çarpmaktadır. Nahda, Tunus'ta yeni bir medeniyet inşasına yönelik çabasını bu iki kurum üzerinden halka tebliğ ediyordu.

Partinin temel amacı ıslah hareketleriydi. Çağdaş dünyayla irtibatını koparmayan ama İslami değerleri de göz önünde bulundurarak düşünülen ıslah hareketleri, halkı cezbediyordu. Diğer taraftan Hareket'in Gannuşi gibi bir lidere sahip olması onu başarıya götüren önemli unsurlardan biriydi. Gannuşi sadece siyasetçi değildir. Aynı zamanda etkisi Tunus topraklarını aşan bir entelektüeldir. Eserlerinin ünü ve fikirleri Tunus'u aşmıştır. Gannuşi'nin temel gayesi her daim küresel olanı yakalamak değildi. Yol arkadaşları ve onun için önemli olan Tunus'tu. Tunus'un refahı her şeyin önüne geçmişti. Bu doğrultuda mevcut problemlere Tunus'un toplumsal, kültürel tarihine bakarak çözüm üretmeye çalışmışlardır. Temel soru da "Bu topraklar için nasıl bir İslami hareket ve İslami bakış açısı oluşturulabilir?" sorusu olmuştur.

Günümüzde kavramsal bir birim olarak karşımızı çıkan Arap Baharı olgusu gerek görsel gerekse yazılı basındaki popülerliği sayesinde akademik dünyada da kendisine karşılık bulmuştur. Türkiye özelinde akademik camiada Arap Baharı olgusunu kendine dert edinenlerin başında Ahmet Gökçen gelmektedir. Gökçen, Türkiye akademisinde Arap Baharı'nı ateşleyen ülke olan Tunus üzerine sosyal bilimler alanında hazırlanan ilk doktora tezinin sahibidir. 2015 yılında *Bir sosyal hareket olarak Tunus'ta En-Nahda hareketi ve 2011 Tunus Devrimi Üzerine Etkileri* başlığıyla savunulan tez, 2020 yılında *Tunus Nahda Hareketi: Anılar ve Belgelerle Bir İslami Hareketin Anatomisi* başlığıyla kitaplaştırılmıştır. Çalışma, devrim sürecini ve Nahda Hareketi'nin başarısının arkasındaki toplumsal, siyasi, kültürel ve ekonomik etmenleri ortaya koymaya çalışmaktadır. 2011'den itibaren neredeyse bütün Arap coğrafyasını saracak olan devrim ateşinin ilk kıvılcımının Tunus'ta başlamış olması çalışmayı değerli kılan özelliklerin başında gelmektedir. Ayrıca Gökçen, çalışması sırasında bir yıl Tunus'ta yaşamıştır. Tunus'ta kaldığı süre boyunca Nahda lideri Gannuşi ve partinin ileri gelenleri ile yaptığı derinlemesine görüşmeler çalışmaya zenginlik katmıştır. Bu anlamda eser, birinci elden sahadan elde edilen verilerle hem devrim sürecini hem de Nahda Hareketi'nin tarihsel serüvenini aydınlatmıştır. Dolayısıyla bakıldığında çalışma, konu hakkında meramı olan herkes için zengin bilgiler içermektedir.